

L'educació infantil, confinada

Emylse Mas

RESUM

A causa de la crisi de la covid-19 els infants han passat sis mesos sense escola presencial: tres mesos pel confinament i tres per les vacances d'estiu. Aquesta insòlita situació ha provocat una desvinculació escolar important, que ha afectat alumnes i famílies. Els més petits varen passar de trobar-se en un context diari de socialització compartida amb altres iguals i adults a estar més de quaranta dies totalment confinats a casa fins als primers permisos de sortida: són un dels col·lectius que més varen patir l'enclaustrament. Les famílies ho visqueren de manera molt diversa: casos amb malaltia, pèrdues de familiars, precarietat econòmica o sense cap font d'ingressos. Aquestes situacions angoixants i d'estrès han afectat els fills.

RESUMEN

A causa de la crisis de la covid-19 la infancia ha pasado seis meses sin escuela presencial: tres meses por el confinamiento y tres por las vacaciones de verano. Esta insólita situación ha provocado una desvinculación escolar importante, que ha afectado a alumnado y familias. Los más pequeño pasaron de encontrarse en un contexto diario de socialización compartida con otros iguales y adultos a estar más de cuarenta días totalmente confinados en casa hasta los primeros permisos de salida: son uno de los colectivos que más sufrieron el enclaustramiento. Las familias lo vivieron de manera muy diversa: casos con enfermedad, pérdidas familiares, precariedad económica o sin fuente de ingresos. Estas situaciones angustiosas y de estrés han afectado a los hijos e hijas.

Després de les situacions esdevingudes a causa de la pandèmia, què hem fet des de l'escola? Contribuir a alleugerir aquesta situació amb diverses iniciatives. En primer lloc, intentant no atabalar els infants amb un excés de propostes digitals que els abocassin a massa hores davant la pantalla: volíem que les propostes escolars ajudassin a estructurar el dia, però sense arribar a ser un motiu d'angoixa o estrès.

Segon, proporcionant tasques per afavorir el vincle amb el grup-classe: que servissin de connexió, d'oportunitat per reforçar el sentit de pertinença i també d'estímul cap a les activitats que fomentassin actituds cooperatives.

Un tercer element: que les tasques encomanades convidassin a la reflexió, al gaudi i a la vivència compartida. Escriure un diari personal, cartes als amics i als padrins, disfressar-se, ballar, inventar històries...

Una altra premissa: incorporar la vida quotidiana i les tasques de la llar com una excel·lent eina d'aprenentatge: ajudar a cuinar, parar taula, posar la rentadora o plegar roba són activitats que, a més de treballar conceptes bàsics, suposen una oportunitat per adquirir responsabilitats compartides i de valoració de les tasques de cura com a sosteniment de la vida.

Finalment, hem cuidat i atès: oferint suport personal als alumnes i als pares per separat. Per exemple, a través de telefonades o videoconferències, que ens permeteren fer més petita la distància i generar

confiança a ambdós col·lectius. Als docents ens permeté parlar més directament amb les famílies, conversar amb cada un dels nostres alumnes per separat, reflexionar en equip sobre el paper de l'escola i com afrontar aquesta situació, així com preparar mesures de cara al curs que ara comença.

Quin ha estat l'impacte de tot allò que hem fet? Com a professionals de l'educació, volem fer el millor i no sempre l'encertam: hem viscut aquesta situació amb la incertesa de si amb el canvi d'eines i format es podien continuar transmetent coneixements: si l'escola podia seguir amb la seva funció, si el que preparàvem era suficient i adequat o si les famílies rebien prou orientacions i suport per part nostra. Quina valoració en feim? Què hem trobat?

- Situacions familiars molt dispars pel que fa als recursos: llars petites que no poden esdevenir un espai educatiu adequat, esclatxa digital (sense Internet, ordinador, ni impressora...) i manca de material (sense pintures, quaderns, contes ni llibres).
- Eines educatives i emocionals: no tots els progenitors tenen prou recursos culturals i, alhora, les situacions sociolaborals precàries o la preocupació per la salut —o la pèrdua— de membres de la mateixa família són aspectes que han condicionat la capacitat “docent” dels pares. En definitiva, situacions òbvies de desigualtat social, de renda, d'entorns socials i culturals molt diferents o situacions emocionals crítiques.
- La manca de contacte entre els infants i la manca de socialització ha provocat aïllament, deserció i apatia entre molts d'infants.
- No poder seguir oferint el context ric i d'experiències diverses que suposa l'escola ha provocat desigualtats: pèrdua dels espais i materials que ofereix l'escola, les activitats complementàries com excursions, visites a teatres, museus, tallers, colònies o l'assistència a activitats extraescolars. També ha implicat, en l'àmbit de desenvolupament lingüístic, la pèrdua de fluïdesa en l'ús de les llengües cooficials presents a l'escola, especialment en la llengua catalana.
- El repartiment de material informàtic o facilitar l'accés a Internet a aquelles famílies que no en tenien no ha estat suficient per pal·liar els desavantatges i les desigualtats entre infants. L'escola a distància no pot complir el seu paper compensador de mancances, ans al contrari, augmenta les desigualtats.

Malgrat la dura situació, confiam que la covid-19 sigui un parèntesi. Treballam amb el supòsit que tard o d'hora es trobarà una vacuna o cura i tornarem a la normalitat.

Quin futur ens espera? Ens trobarem que algunes de les metodologies emprades es vulguin imposar de manera permanent. Certament, n'hi ha algunes de positives, com hem explicat: conversar de manera més individualitzada i directa amb cada família, o les tasques de la llar com a element educatiu. Però després d'aquest parèntesi cal retornar a l'escola presencial amb tota la seva potència com a igualadora d'oportunitats i de cohesió social.

Hem vist que l'escola no presencial implica: 1. Educació més digitalitzada i amb menys aprenentatges vivencials, en què es prioritza el contingut acadèmic per sobre de l'experiència educativa. 2. Una

escola més individualitzada i amb menys socialització i manco treball en equip o cooperatiu. Es fomenta el treball a casa, la tasca digital, individual, i ens aboca a un ensenyament de més competitivitat entre alumnes. En definitiva, un model d'escola que podria reproduir (o incrementar) amb facilitat les desigualtats que s'han viscut durant el confinament, i que ha posat en evidència el paper essencial de l'escola. L'educació ha de pivotar al voltant de l'escola presencial: hem de promoure una escola en comunitat, amb implicació de tota la societat, potenciant el model d'escola igualitària i compensadora de mancances. Ampliant la connexió de contextos d'aprenentatge dins i fora de l'escola (l'educació més enllà de l'horari lectiu).

A partir de l'experiència com a mestra a educació infantil, exposarem algunes propostes per a millorar i reforçar aquesta escola en comunitat que consideram imprescindible.

I. EXTENSIÓ I GRATUÏTAT DEL PRIMER CICLE D'EDUCACIÓ INFANTIL

Les primeres etapes de la vida són transcendents per a la formació de la persona. És en aquestes primeres edats en què es produeix el procés de desenvolupament més complex i que no es tornarà a produir en cap altre moment de la vida. En els tres primers anys de vida adquirim aprenentatges tan importants com caminar, el llenguatge, el desenvolupament d'habilitats cognitives bàsiques, codis socials de conducta amb què convivim i el primer vincle amb la societat.

En aquestes primeres etapes els infants es mostren especialment vulnerables davant les desigualtats socials, culturals, emocionals i mancances de tot tipus que puguin patir al seu entorn. La pobresa educativa (falta d'estimulació, la manca de recursos educatius i de cura, alimentació deficitària, pobresa energètica...) obstaculitza i té un impacte negatiu en el seu futur. L'escola té l'oportunitat de compensar aquestes desigualtats.

Per tant, l'escola infantil juga una funció essencial en el benestar dels infants i en el seu desenvolupament cognitiu i socioemocional. Cursar aquesta etapa educativa contribueix a millorar els resultats educatius en les etapes següents (OECD, 2016), a més d'esdevenir un element fonamental per afavorir la inclusió social i combatre la desigualtat (OECD, 2017).

Actualment, la universalitat de l'educació comença als 3 anys, al segon cicle d'educació infantil (3-6 anys). I malgrat els avenços i esforços d'algunes administracions, el primer cicle d'educació infantil (0-3 anys) continua sense assolir aquesta gratuïtat ni disposar de places suficients. A Balears només 1 de cada 3 infants tenen places a escoles infantils (Arnaiz, 2019). En altres paraules: la majoria d'infants de 0-3 anys no tenen la possibilitat de participar de l'escola, un espai que és compensador de mancances.

La igualtat d'oportunitats que ofereix el sistema educatiu ha de començar abans. Una mesura prioritària per assolir la inclusió i la cohesió social és l'extensió i gratuïtat del primer cicle d'educació infantil: una base sòlida de possibilitats educatives i un factor determinant en les etapes posteriors.

2. DINEM A L'ESCOLA!

El confinament ens ha recordat que les tasques quotidianes i de cura cap als altres són fonamentals. Preparar el dinar o menjar tots junts tenen un fort component educatiu: dinar a l'escola és una gran oportunitat pedagògica.

En el moment del menjar es desenvolupen hàbits d'higiene i de salut, de cooperació i col·laboració: parar taula, rentar-se les mans, recollir, fer net i agranar, alimentació saludable, consum responsable... Tots els exemples citats són objectius educatius per si mateixos.

A més, menjar a l'escola cobreix moltes necessitats organitzatives de les famílies i mancances econòmiques, assegurant que la menjada més important del dia sigui saludable per a tots els infants (un de cada cinc adolescents pateix sobrepès o obesitat per una dieta inadequada).

Actualment, el servei de menjador és complementari a la majoria d'escoles: es troba fora del projecte educatiu, de l'horari escolar i els mestres n'estan totalment desvinculats. Què hem de fer perquè el servei de menjador formi part del projecte educatiu de centre? Primer, els mestres han de dinar al menjador amb els alumnes, perquè assegura la continuïtat i la coherència pedagògica.

Segon, l'experiència educativa relacionada amb el menjador ha d'incloure diversos aprenentatges (comprar aliments al mercat, cuinar, parar taula i servir els companys, netejar) i ha de desenvolupar diferents àrees i capacitats (matemàtiques, química, vocabulari, valors de reutilització i reaprofitament, consum responsable). Fins i tot pot ser una eina per aprendre una llengua estrangera!

Tercer, la cuina d'una escola ha de ser un espai educatiu més del centre, com ja ho són la biblioteca, el gimnàs o l'aula de música.

Quart: com a part del projecte educatiu que és, ha de formar part del servei públic de l'educació essent, per exemple, gratuït alguns dies a la setmana.

En definitiva, el servei públic de menjador escolar és una eina fonamental per aconseguir una alimentació saludable, adquirir aprenentatges i competències, perquè significa un espai de socialització que evita dinar en solitud davant la televisió o la tauleta.

3. QUÈ FEIM EN SORTIR DE L'ESCOLA?

Les activitats extraescolars representen un pas endavant en el conjunt de les experiències educatives a les quals accedeixen els infants.

Aquestes activitats tenen avantatges importants: impulsar l'èxit educatiu, millorar el rendiment escolar, avançar en lectura i matemàtiques, desenvolupar habilitats socials i emocionals, creativitat, etc. I a més, han permès arribar allà on l'escola no pot: més formació en música, arts, esports o idiomes.

Per aconseguir aquests beneficis, l'oferta extraescolar ha d'estar vinculada amb el currículum, conduïda per bons professionals, ben planificada i emprant metodologies basades en l'experiència, combinant continguts formals i continguts lúdics.

S'ha comprovat que participar en aquestes activitats equival al guany de dos mesos sobre el progrés acadèmic mitjà, i de dos mesos i mig en el cas de l'alumnat més vulnerable (Education Endowment Foundation, 2019): aquest lleure educatiu és un element d'impacte en el desenvolupament cognitiu i social dels infants, especialment en els que provenen d'entorns més desfavorits. No obstant això, perquè aquestes activitats no suposin un augment de les desigualtats entre els nins, els centres hem d'oferir la mateixa tipologia d'activitats, amb una qualitat similar i per uns preus accessibles.

Actualment les activitats extraescolars s'organitzen gràcies a la implicació de les associacions de mares i pares o dels mateixos centres educatius —si les APIMA no se'n poden fer càrrec—. En conseqüència, existeix una gran disparitat de propostes a cada centre perquè és un àmbit que fuig de la regulació educativa. Per altra banda, l'oferta extraescolar sovint no és tan completa com la que presta el sector privat, i això es pot acabar convertint en un altre factor generador de les desigualtats. Per aquest motiu és cabdal harmonitzar l'oferta: qualitat, varietat i preus accessibles.

Per avançar cap a aquest objectiu es poden prendre diverses mesures. En primer lloc, l'oferta supervisada per l'equip docent. Segon, establir preus públics i becar infants en determinats casos. En tercer lloc, millorar la qualitat: més diversitat, millors professionals i fer-ne més seguiment. I quart, establir uns criteris globals i de coordinació (no és necessari que totes les escoles ofereixin exactament el mateix: es tracta que els infants puguin accedir a una oferta similar a prop del seu domicili).

Més enllà d'aquestes —i altres— mesures, hi ha un element fonamental que l'escola ha de garantir: posar en valor aquestes activitats. Les famílies han d'entendre que es tracta d'activitats molt determinants per al desenvolupament dels seus fills. Sovint ens trobam amb casos en què les famílies més vulnerables no entenen prou la seva importància: alguns progenitors no valoren que activitats com el teatre o les manualitats són tan importants com jugar a futbol. També aquí els mestres jugam un rol fonamental.

Les activitats extraescolars són una eina més del sistema educatiu i per aquest motiu hi hem de prestar una major atenció.

4. TENIR MILLORS MESTRES

Quina és la variable que té una major incidència en la millora i la qualitat del sistema educatiu? Tenir bons mestres. Disposar de bons professionals és el que garanteix un bon sistema educatiu. A més, en un context amb tanta desigualtat i exclusió social com a Balears, tenir millors mestres és una peça clau per acompanyar especialment els alumnes que procedeixen de famílies socialment i educativament vulnerables cap a l'èxit educatiu.

Hi ha altres aspectes que també tenen una incidència positiva: ràtios per aula baixes, els mètodes adequats, accés als materials, recursos tecnològics, continguts de les assignatures, etc. No obstant això, totes les investigacions científiques apunten que allò fonamental és tenir uns bons professionals a dins cada aula. Com podem aconseguir-ho? Quines actuacions poden ajudar a tenir millors mestres?

Primer, amb una millor formació inicial. El grau de mestre ha de prioritzar l'accés de les persones amb més interès, vocació i capacitat: una prova d'aptitud personal com la que implementen algunes universitats és una passa positiva. Gràcies a aquesta primera selecció, els que volen ser mestres poden aprendre millor: un aprenentatge més personalitzat i de qualitat.

En segon lloc, el pla d'estudis ha de preparar millor per ser un bon mestre: disposar de coneixements teòrics de psicologia del desenvolupament és important. Però també ho és tenir habilitats per saber com actuar quan, per exemple, et trobes sol davant un grup de 20 infants de 3 anys o en una situació de conflicte entre pares. Aquestes habilitats i recursos no es treballen prou durant el grau. De la mateixa manera, conèixer la literatura infantil o tenir coneixements teòrics sobre les malalties infantils és necessari: però també necessitam saber com actuar davant un infant si fa mala via o s'ennuega. Allò que volem dir és que durant la formació del grau la teoria ha d'estar enfocada i complementada amb la pràctica i el dia a dia a l'aula. Per aquest motiu, una part del professorat que imparteix la carrera han de ser mestres en actiu: és una bona manera per vincular teoria i pràctica.

En tercer lloc, l'accés a la funció pública ha de tenir molt més en compte la fase de pràctiques selectiva, de manera que s'avaluïn millor les competències docents dels candidats. Avaluat els coneixements teòrics dels quals ja t'has examinat a la carrera no té gaire valor afegit: l'oposició hauria de ser, sobretot, pràctica. I la fase de funcionari en pràctiques hauria de ser més que un tràmit: amb millor seguiment, avaluació i ser considerada realment una part més de l'oposició.

Quart aspecte: assegurar la transmissió de coneixement entre aquells professionals ja experimentats i els novells que tot just comencen. L'experiència és un grau: el bagatge i l'experiència docent, tècniques i recursos dels mestres amb experiència és un tresor. S'ha de facilitar que aquests puguin disposar de temps per ser els docents mentors, fent-ne seguiment i mestratge. Ara, durant un curs escolar un mestre de l'escola et fa de tutor, t'observa un parell de sessions i en fa una avaluació. S'ha d'assegurar que aquest mestre tutor sigui un mestre experimentat i que realment tengui hores per poder dedicar a acompanyar-te durant els primers anys en actiu. Ha de ser un vertader mestratge, i durant més cursos.

En cinquè lloc, la formació permanent. Si volem gestionar amb eficàcia la complexitat del dia a dia de les escoles, els mestres hem d'aprendre a aprendre: no es pot ser competent només amb el que es va estudiar fa 20 anys a la facultat. En aquest sentit: 1. És necessari desenvolupar una formació permanent coherent amb el context educatiu que tenim: activitats d'aprenentatge basades en l'acció, a través de la pràctica docent i l'observació d'altres companys, que fomentin la innovació i el treball en xarxa. 2. Cal potenciar l'intercanvi entre docents d'escoles diferents i fent visites durant l'horari lectiu: veure què funciona en educació, identificar evidències, aprendre-les i aplicar-les. 3. La formació individual d'un mestre no és útil per fer créixer i millorar tota una escola: la formació ha

de ser en equip. Tenir un sol mestre molt ben preparat en matemàtiques manipulatives serveix de poc si la metodologia i la formació no és compartida pel conjunt de mestres del centre.

Finalment, el desenvolupament de la carrera professional ha d'anar en línia amb la qualitat i rendiment de l'exercici en el lloc de feina. Als mestres també ens han d'avaluar i per aquest motiu és tan important trobar els mecanismes adequats per fer-ho. Actualment, la promoció i la retribució no van lligades a l'exercici en el lloc de feina. No es tracta de competir entre mestres, ni entre escoles, ni entre territoris: la nostra tasca principal és que l'alumnat progressi, perquè això compensa desigualtats i els permet dotar-se de les eines i els recursos necessaris per afrontar la vida. El progrés de l'alumnat no té perquè anar lligat a l'aprovat. Per tant, per desenvolupar i retribuir la carrera professional l'únic indicador no pot ser quants de cursos s'han fet (a vegades sense que siguin d'una qualitat brillant i amb poca incidència en la nostra pràctica) ni tampoc els anys d'exercici (sense valorar com ha estat aquest exercici!). També poden ser aplicables retribucions extraordinàries aplicades al col·lectiu: aquells centres que han estat capaços de crear i desenvolupar tota una comunitat d'aprenentatge han de ser reconeguts en conseqüència. Això ens incentiva a la millora col·lectiva i no només des del punt de vista individual i del que passa "dins la meua aula".

5. A MODE DE CONCLUSIÓ

Els infants s'eduquen i aprenen en tots els espais de la seva vida. No només educa l'escola i la família, també ho fan els mitjans de comunicació, la publicitat, Internet o els videojocs. Però l'escola és l'eina més immediata i estesa que tenim, i per això és tan important reforçar el model d'escola presencial.

Per aquest motiu, hem presentat tota una sèrie de propostes per contribuir a l'escola en comunitat: l'impuls decidit en l'extensió de l'educació pública 0-3; la utilitat dels menjadors escolars com a instrument educatiu i de cohesió social; les activitats extraescolars com a eina anivelladora de les desigualtats; i, finalment, propostes per assegurar que tinguem millors professionals a les escoles.

Des de l'experiència com a mestra d'educació infantil, les propostes presentades poden servir per millorar i actualitzar l'escola presencial.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Education Endowment Foundation (2019). Extending School Time. Low impact for moderate cost, based on moderate evidence.

OECD (2016). PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools. OECD Publishing, Paris. <<https://bit.ly/33EmYCM>>

OECD (2017). Starting Strong 2017: Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care. OECD Publishing, Paris. <<https://bit.ly/33wcqWi>>

Vicenç Arnaiz (2019). "Relat: l'educació dels infants de 0 a 3 anys i la necessària equitat a les Illes Balears". Dins *Anuari de l'Educació de les Illes Balears 2019*. Palma: Fundació Guillem Cifre de Colonya. En línia <https://dpde.uib.cat/digitalAssets/583/583039_Anuari-Educacio_2019.pdf>